

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur,
Ministerie van Economische Zaken,
Staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
De heer J. Rummenie
Postbus 20401
2224 JX Den Haag

Digitaal verzonden

Datum : 6 maart 2025
Kenmerk : 2223-25
:
Contactgegevens : Sjoerd.vanmuiswinkel@vogelbescherming.nl
Betreft : Gedragscode Soortenbescherming Unie van Waterschappen

Geachte meneer, mevrouw,

Graag nemen wij de gelegenheid om te reageren op de ter consultatie gelegde, geactualiseerde Gedragscode Soortenbescherming voor de Unie van Waterschappen. Belangen van flora en fauna komen onder andere bij werkzaamheden door de waterschappen regelmatig in het geding. Om de effecten tot het strikt noodzakelijke te beperken en de gedragscode te laten voldoen aan de daaraan wettelijk gestelde vereisten, hebben wij enerzijds een advies (advies 1) geformuleerd en anderzijds zeven kritiekpunten (bezwaar 1 tot en met 7) gesignaleerd. Op de volgende, nadien nader toe te lichten punten, hebben wij bedenkingen tegen de gedragscode:

1. Het ontbreken van een overzicht met soorten waarvan de nest- en rustplaatsen op nationaal dan wel provinciaal niveau jaarrond zijn beschermd (advies 1);
2. De onterecht geïmpliceerde betrokkenheid van Vogelbescherming Nederland bij het opstellen van de gedragscode (bezwaar 1);
3. De onjuiste uitleg van het leerstuk 'voorwaardelijk opzet' (bezwaar 2);
4. Het onterecht voorwaardelijk stellen van jaarrond bescherming van roekennesten (bezwaar 3);
5. Onjuistheden in relatie tot 'het broedseizoen' en de wettelijke nestbescherming (bezwaar 4);
6. Het niet voldoen aan de wettelijke goedkeuringsvereisten (bezwaar 5);
7. Het niet voldoen aan de wettelijke zorgvuldigheidsvereisten (bezwaar 6);
8. Het feit dat het voorgeschreven ecologische onderzoek evenmin zekerheid biedt (bezwaar 7).

Graag lichten wij de bovenstaande punten nader toe.

Advies 1: Totaaloverzicht van provinciale en landelijke jaarrond beschermde nesten

In bijlage 6 wordt een tabel gegeven die overeenkomt met de Indicatieve Lijst. Hoewel te kennen wordt gegeven dat sommige provincies afwijkende lijsten hanteren, is besloten om geen totaaloverzicht te verschaffen. Hierdoor ontstaat het risico dat voorbij wordt gegaan aan de jaarrond bescherming van nest- en rustplaatsen die in gebruik zijn door soorten die niet op de Indicatieve Lijst zijn geplaatst, maar wel op een desbetreffende provinciale lijst.

Ter illustratie kan worden gewezen op nest- en rustplaatsen van de Zwartkopmeeuw die enkel in de provincie Fryslân jaarrond bescherming genieten. Hetzelfde geldt voor nesten van de Rode wouw in de provincie Drenthe of die van zowel de Zwarte Stern als Aalscholver in beide voornoemde provincies. Deze soorten staan enkel op de respectievelijke provinciale lijsten maar worden niet genoemd op de Indicatieve Lijst.

Om te voorkomen dat jaarrond beschermde nest- en rustplaatsen van soorten die enkel op provinciale lijsten worden genoemd buiten het broedseizoen worden aangetast, dringt Vogelbescherming Nederland erop aan om een (actueel) totaaloverzicht op te nemen in de gedragscode.

Voor het opstellen van een dergelijk totaaloverzicht kan gebruik worden gemaakt van het door ecologisch advies- en projectbureau NatuurInclusief opgestelde document 'Lijst beschermde soorten Omgevingswet' d.d. 1 december 2024 of het door ondergetekende opgestelde schema zoals bijgevoegd (bijlage 1).

Bezwaar 1: Onterecht geïmpliceerde betrokkenheid van VBN

In paragraaf 1.4 'Participatie' wordt gesteld dat verschillende soortenbeschermingsorganisaties betrokken waren bij de actualisatie van de onderhavige gedragscode, waaronder Vogelbescherming Nederland. Hoewel contact is gezocht met Vogelbescherming Nederland, kan het daaruit volgende berichtenverkeer niet met recht worden getypeerd als betrokkenheid bij de totstandkoming van deze gedragscode. Desalniettemin lijkt te worden geïnsinueerd dat Vogelbescherming Nederland heeft ingestemd met en zich kan vinden in de onderhavige gedragscode. Dat is onjuist.

In onze reactie hebben wij kenbaar gemaakt niet in te zullen gaan op het verzoek om de ecologische effectiviteit van de zogenaamde habitatbenadering te toetsen, niet in de laatste plaats omdat Vogelbescherming Nederland geen ecologisch onderzoek uitvoert. Vandaar ook dat wij toen aanraadden Sovon Vogelonderzoek Nederland te benaderen. Ook hebben wij expliciet laten weten de gedragscode niet te zullen onderschrijven, erop aangedrongen te laten onderzoeken of de habitatbenadering daadwerkelijk een ecologische meerwaarde heeft én diens juridisch houdbaarheid te toetsen.

Wij verzoeken wij u onze organisatie niet te vermelden, noch als een betrokken soortenbeschermingsorganisatie noch in enigerlei andere hoedanigheid in de eindversie van de gedragscode. Dit om te vermijden dat ten onrechte de indruk wordt gewekt dat Vogelbescherming Nederland betrokken is geweest bij de totstandkoming alsmede de onderhavige gedragscode onderschrijft.

Bezwaar 2: Onjuiste lezing van voorwaardelijk opzet

Op pagina 16 van de gedragscode wordt gesteld dat wanneer individuen van beschermde soorten worden gedood door werkzaamheden die in volledige overeenstemming met de gedragscode zijn verricht, geen sprake is van (voorwaardelijk) opzet tot doden van dieren. Dat is onjuist.

Het is in beginsel verboden een individu behorende tot een van nature in het wild voorkomende vogelsoort opzettelijk te doden.¹ Uit vaste rechtspraak volgt dat 'opzet' in deze context dient te worden verstaan als 'voorwaardelijk opzet'. Daarvan is sprake als iemand een handeling verricht en daarbij bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt dat zijn gedragingen schadelijke gevolgen kan hebben voor een wettelijk beschermde soort. Wanneer vooraf niet is uitgesloten dat beschermde soorten worden gedood,

---

¹ Artikel 11.37, eerste lid, aanhef en onder a, van het Besluit activiteiten leefomgeving.

betekent dat niet dat de verbodsbepaling niet geldt. In tegendeel, ingevolge het leerstuk van voorwaardelijk opzet, is het in dergelijke gevallen vereist vooraf een omgevingsvergunning voor flora- en fauna-activiteiten te verkrijgen. Een derhalve verleende omgevingsvergunning staat vervolgens toe dat er onder strikte voorwaarden werkzaamheden plaatsvinden waarbij het risico bestaat dat individuen van gespecificeerde soorten worden gedood. Dat neemt niet weg dat er dan nog altijd sprake is van voorwaardelijk opzet. Het betekent enkel dat er toestemming is verleend voor het met voorwaardelijk opzet doden van beschermde soorten.

Gezien het voorgaande verzoeken wij u de zinnen; "Het is in absolute zin niet uit te sluiten dat een enkel individu kan worden gedood. In dat geval is geen sprake meer van (voorwaardelijk) opzet tot doden van dieren." ofwel achterwege te laten, ofwel te herformuleren zodat deze juridisch correct zijn.

Een mogelijkheid zou zijn de tweede zin te herschrijven naar: "In dat geval is ook sprake van (voorwaardelijk) opzet tot doden van dieren, maar wordt dit toegestaan op basis van deze gedragscode mits men zich strikt aan de gestelde voorwaarden houdt die uit deze gedragscode volgen."

Bezwaar 3: Onterechte voorwaardelijke jaarrond nestbescherming voor de Roek

Op pagina 35 wordt nader ingegaan op soorten wiens nest- en rustplaatsen jaarrond bescherming genieten. Specifiek in relatie tot de Roek (*Corvus frugilegus*) wordt gesteld: "Voor nesten van de roek geldt voor de jaarrond bescherming dat deze minimaal twee broedseizoenen achtereenvolgend gebruikt moeten zijn.". Dat is onjuist.

Hoewel geen bron ter onderbouwing van deze stelling wordt gegeven, kan deze vermeende voorwaardelijkheid mogelijk zijn afgeleid uit het 'Kennisdocument Roek: *Corvus frugilegus*, versie 1.0' van Bij12 d.d. juli 2017. Hierin staat namelijk op pagina 9 vermeld dat "gesteld [kan] worden dat elk nest dat minimaal twee opeenvolgende broedseizoenen als nestplaats in gebruik is geweest, in de daaropvolgende jaren met een aanzienlijke kans opnieuw gebruikt zal worden" en pas over een 'meerjarig nest' wordt gesproken wanneer "een nest [...] meer dan twee jaar achtereenvolgend in gebruik is als nestplaats.". Deze ecologische realiteit staat echter los van de juridische werkelijkheid.

Vanuit juridisch oogpunt is van belang te constateren dat de Roek wordt vermeld op de 'Indicatieve lijst jaarrond beschermde vogelnesten' (hierna: Indicatieve Lijst) zoals opgesteld door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Hun plaatsing aldaar in de 2de categorie behelst dat de nesten in beginsel jaarrond bescherming genieten, ongeacht de tijd die reeds is verstreken na het eerste moment van ingebruikname. Hoewel de Indicatieve Lijst erkent dat onder omstandigheden uitzonderingen mogelijk zijn, worden geen verdere voorwaarden gesteld aan de jaarrond bescherming van de door de Roek in gebruik genomen nest- en rustplaatsen.

Daar komt bij dat ondanks het feit dat ieder college van Gedeputeerde Staten een provinciale lijst kan opstellen voor diens respectievelijke grondgebied en deze lijst kan afwijken van de Indicatieve Lijst, de nest- en rustplaatsen van de Roek ook als jaarrond beschermd worden aangemerkt in alle provincies waar provinciale lijsten van kracht zijn.

Op basis van zowel de Indicatieve Lijst als provinciale lijsten van gelijke strekking, verzoeken wij u de juridisch onhoudbare en tevens niet onderbouwde stelling dat roekennesten slechts jaarrond bescherming genieten wanneer zij twee achtereenvolgende broedseizoenen in gebruik zijn genomen, volledig uit de geactualiseerde gedragscode te halen.

Bezwaar 4: Onjuistheden met betrekking tot het broedseizoen en de nestbescherming

In hoofdstuk 4 'De praktische uitvoering' wordt op pagina 35 gesteld dat wanneer buiten het broedseizoen wordt gewerkt of maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat vogels zich gedurende het broedseizoen op de locatie vestigen, "voor deze soorten geen omgevingsvergunning nodig [is]". Dat is onjuist.

Daarnaast wordt met betrekking tot de in paragraaf 4.5.1 tot en met 4.5.6 beschreven activiteiten in relatie tot 'alle vogelsoorten' ten overstaan van 'het broedseizoen' alsmaar herhaald: "Er hoeft alleen rekening te worden gehouden met deze periode indien er sprake is van (een) broedgeval(len). Naast onlogisch is deze formulering juridisch gezien onjuist.

Wat betreft het eerste punt: Ongeacht de al dan niet genomen preventieve maatregelen, ongeacht de datum waarop een vogel broedt en ongeacht de locatie waar een vogel broedt, is iedere broedende vogel behorende tot een inheemse vogelsoort in beginsel beschermd. Deze bescherming is voor alle inheemse vogelsoorten van kracht vanaf het moment dat de eerste hand wordt gelegd aan een nest met het oogmerk te broeden. Hoewel dit merendeels zal plaatsvinden tijdens 'het broedseizoen' – waarvoor als vuistregel "de periode van 15 maart tot en met 15 juli" wordt aangehouden – is deze bescherming onverminderd van toepassing op broedgevallen buiten 'het broedseizoen'. Is er sprake van een broedgeval, dan 'is voor deze soorten één omgevingsvergunning nodig' voor activiteiten die het broedsucces in gevaar brengen door de nesten, rustplaatsen of ecologische functionaliteit daarvan aan te tasten en zodoende zouden resulteren in een overtreding van de verbodsbepaling uit artikel 11.37 van het Besluit activiteiten leefomgeving.

Wat betreft het tweede punt: In feite wordt gezegd dat alleen rekening moet worden gehouden met het broedseizoen wanneer sprake is van een broedgeval. Het is echter precies andersom. Men moet *in het bijzonder* rekening houden met mogelijke broedgevallen tijdens het broedseizoen, maar ook daarbuiten. Het is niet zo dat alleen tijdens de periode van 15 maart tot en met 15 juli rekening moet worden gehouden met broedgevallen, maar slechts dat het gedurende deze periode aannemelijker is broedgevallen aan te treffen. Buiten deze periode is het echter eveneens van belang hier rekening mee te houden.

Op basis van het voorgaande verzoeken wij u de aangehaalde zinnen ofwel uit de tekst te verwijderen, ofwel op zodanige wijze te herformuleren dat deze juridisch juist zijn.

Bezwaar 5: De gedragscode voldoet niet aan de wettelijke goedkeuringsvereisten

Een gedragscode kan enkel worden aangewezen wanneer onder meer is aangetoond dat er 1) geen andere bevredigende oplossing bestaat, 2) de activiteiten niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soorten en 3) is gewaarborgd dat activiteiten met betrekking tot deze inheemse vogelsoorten zorgvuldig worden verricht.²

Allereerst is nagelaten te onderbouwen welke wezenlijke alternatieve voorhanden zijn en waarom deze als onbevredigend dienen te worden beschouwd. Ten tweede wordt geen wettelijk belang gegeven voor het uitvoeren van werkzaamheden specifiek tijdens het broedseizoen. Ten derde wordt nagelaten om aan te tonen dat de beschreven activiteiten niet leiden tot de verslechtering van de staat van instandhouding ten overstaan van inheemse vogelsoorten waarop de gedragscode van toepassing is, te

---

² Artikel 11.45, tweede en derde lid, Besluit activiteiten leefomgeving jo. artikel 8. 74j, eerste lid, onder b, Besluit kwaliteit leefomgeving.

weten alle onder het toepassingsbereik van artikel 1 van de Vogelrichtlijn vallende soorten. Daarmee voldoet de gedragscode niet aan de wettelijke goedkeuringsvereisten.

Onderbouwing m.b.t. alternatievenafweging

In paragraaf 2.4 'Alternatievenafweging' wordt ingegaan op het vermeend ontbreken van andere bevredigende oplossingen. Ten aanzien van de werkwijze wordt als enige alternatief "het achterwege laten van beheer en onderhoud" aangedragen en als onbevredigend aangemerkt. Daadwerkelijke alternatieve werkwijzen worden buiten beschouwing gelaten.

Wat betreft de planning wordt gesteld dat "een alternatieve planning geen bevredigendere oplossing biedt" omdat "in beginsel [wordt] gewerkt in de voor de soort meest gunstige periode". Dat 'in beginsel' wordt gewerkt buiten het broedseizoen neemt niet weg dat werkzaamheden ook tijdens het broedseizoen mogen en zullen plaatsvinden. Waarom het uitsluiten van werkzaamheden buiten deze periode geen bevredigende oplossing biedt, wordt niet onderbouwd. Noch wordt de noodzaak gegeven werkzaamheden specifiek tijdens deze periode uit te voeren.

Het aangedragen alternatief dat "als het niet mogelijk is om te werken conform paragraaf 4.5 dan moet een omgevingsvergunning voor een flora- en fauna-activiteit worden aangevraagd bij het bevoegd gezag (gedeputeerde staten van de provincie of in voorkomend geval de Minister van LNVN)" is geen daadwerkelijk alternatief maar een *tweede optie* voor wanneer de gedragscode niet toepasbaar is.

Onderbouwing m.b.t. wettelijk belang

In relatie tot beschermde vogelsoorten worden als wettelijke belangen voor alle activiteiten aangedragen "het belang van volksgezondheid of de openbare veiligheid" en de "bescherming van flora en fauna".

Hoewel het evident is dat onderhoudsmaatregelen in het belang van volksgezondheid of de openbare veiligheid zijn, wordt niet onderbouwd of, en zo ja, in hoeverre dit belang ertoe dwingt jaarrond, en in het bijzonder tijdens kwetsbare perioden, deze maatregelen te treffen. Tevens wordt niet aannemelijk gemaakt dat de bescherming van flora en fauna ermee gebaat is en laat staan ertoe dwingt jaarrond, en in het bijzonder tijdens kwetsbare periode, werkzaamheden te verrichten.

Onderbouwing m.b.t. verslechtering van de staat van instandhouding

In paragraaf 2.4 'Alternatievenafweging' wordt gesteld dat "Het toepassen van de maatregelen die in deze gedragscode zijn opgenomen [bijdraagt] aan het behoud van voldoende leefgebied voor soorten om de bestaande staat van instandhouding van de beschermde soorten te waarborgen en zo mogelijk verbeteren. Het achterwege laten van beheer en onderhoud is ongunstig voor veel van de reeds aanwezige beschermde soorten vanwege het verdwijnen van habitat als dit niet actief in stand wordt gehouden." . Daarnaast staat in de nota 'Advies aanwijzing 'Gedragscode Soortenbescherming voor de Unie van Waterschappen' dat "uitvoering van deze werkzaamheden [...] ook niet [zullen] leiden tot verslechtering van het leefgebied van de soorten."

Ten eerste worden deze stellingen niet onderbouwd. Ten tweede dient de stelling dat de beschreven activiteiten niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding te worden aangetoond in relatie tot de desbetreffende vogelsoorten die mogelijk nadelige gevolgen zullen ondervinden van de inwerkingtreding van de gedragscode. Wat betreft de 'desbetreffende soorten' worden in paragraaf 4.5.1 tot en met 4.5.6 gesproken over "alle vogelsoorten". Er vanuit gaande dat dit zich beperkt tot de

vogelsoorten die vallen onder het toepassingsbereik van artikel 1 van de Vogelrichtlijn, zou dat in Nederland gaan om 200 soorten broedvogels en 204 doortrekkende en overwinterende vogelsoorten.³ Zou hiermee daarentegen enkel de Nederlandse broedvogels worden bedoeld, dan betreft het desalniettemin nog altijd 200 verschillende vogelsoorten.⁴ Terwijl vereist is dat per soort wordt aangetoond dat de beschreven activiteiten géén verslechtering van de staat van instandhouding teweeg zullen brengen, is daarentegen voor géén enkele soort aangetoond dat dit daadwerkelijk het geval is.

Vaststellende dat:

- de alternatievenoverweging geen blijk geeft van een gedegen afweging van daadwerkelijke alternatieven noch onderbouwt waarom het verrichten van werkzaamheden buiten het broedseizoen geen bevredigende oplossing biedt;
- de aangedragen wettelijke belangen geen grond bieden voor het werken tijdens specifiek het broedseizoen, én;
- is nagelaten om uit te sluiten dat de beschreven activiteiten geen verslechtering van de staat van instandhouding van betrokken vogelsoorten teweeg zullen brengen, noch een dergelijk uitsluitel is verschaft ten aanzien van soortgroepen of een enkele beschermde soort;

Dient te worden geconcludeerd dat de ter consultatie gelegde geactualiseerde gedragscode niet voldoet aan de wettelijke vereisten die worden gesteld aan het vaststellen van een gedragscode.

Derhalve verzoeken wij u om:

- a. een gedegen alternatievenoverweging met daadwerkelijke alternatieven bij te voegen, kenbaar te maken welke wettelijke belangen zijn gediend met het uitvoeren van werkzaamheden specifiek tijdens de broedperiode, én een ecologische beoordeling uit te voeren van de effecten die de beschreven werkzaamheden hebben op "alle vogels", en;
- b. de voorliggende gedragscode in diens huidige vorm tot die tijd niet vast te stellen.

Bezwaar 6: De gedragscode voldoet niet aan het wettelijke zorgvuldigheidsvereiste

Wil een gedragscode worden goedgekeurd, dient deze naast te voldoen aan de zojuist genoemde wettelijke goedkeuringsvereisten eveneens adequaat invulling te geven aan het wettelijke zorgvuldigheidsvereiste. De wijze van verrichten van activiteiten moet zo worden beschreven dat afdoende is gewaarborgd dat de activiteiten met betrekking tot inheemse vogelsoorten zorgvuldig worden verricht.⁵ Activiteiten worden in ieder geval zorgvuldig verricht wanneer 1) daarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de soorten waartoe de desbetreffende vogels behoren, en 2) in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat i) de vogels worden

³ <https://pub.sovon.nl/pub/publicatie/22241>

⁴ <https://stats.sovon.nl/pub/publicatie/21771>

⁵ Artikel 11.45, tweede lid en onder b, sub 2°, Besluit activiteiten leefomgeving.

gedood, ii) nesten van vogels worden vernield, beschadigd of weggenomen, of rustplaatsen van vogels worden vernield, en iii) eieren van de vogels worden vernield.⁶

Er is niet aangetoond dat er geen wezenlijke invloed uitgaat op de betrokken vogelsoorten. Evenmin is aannemelijk gemaakt dat in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen dan wel beperken dat vogels worden gedood, nest- en rustplaatsen worden aangetast en eieren worden vernield.

Onderbouwing m.b.t. Schonen en maaien van wateren (paragraaf 4.5.1).

Wat betreft de **habitatbenadering** wordt geponeerd dat deze “vanuit ecologisch oogpunt de beste strategie voor het bestendige beheer en onderhoud” zou zijn. Echter, een daadwerkelijke onderbouwing hiervan wordt niet gegeven, noch wordt aangetoond dat deze werkwijze geen wezenlijke invloed heeft op de betrokken soorten, noch wordt aannemelijk gemaakt dat met deze werkwijze – die ook tijdens het broedseizoen plaatsvindt – in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen dat de effecten op vogels, hun verblijfplaatsen en eieren wordt voorkomen of zoveel mogelijk beperkt.

Dat de vereiste zorgvuldigheid niet wordt geboden blijkt vervolgens ook uit het gegeven dat voor de in paragraaf 4.5.1 tot en met 4.5.6 en 4.5.8 beschreven activiteiten als algemene maatregel wordt voorgeschreven:

“Het uitvoerend personeel dient te allen tijde te letten op alarmerende vogels en hun nesten. Dit is noodzakelijk omdat het locatiebezoek enkele dagen voor het uitvoeren van een werkzaamheid kan zijn uitgevoerd, **omdat er broedvogels zijn gemist bij het locatiebezoek** [nadruk toegevoegd] of omdat bij toepassing van de habitatbenadering onder bepaalde omstandigheden **locatiebezoek niet verplicht is** [idem]. **Als** [idem] nesten worden gevonden of vermoed dient minimaal 10 meter vegetatie rondom het nest te worden gespaard.”

De gedragscode onderkent expliciet de mogelijkheid dat 1) broedvogels worden gemist tijdens een locatiebezoek en 2) aanwezig zijn in situaties waarin een locatiebezoek niet verplicht is. Derhalve kan niet worden aangenomen dat de landelijke werkwijze geen wezenlijke invloed zal hebben noch in redelijkheid worden gesteld dat alles wordt gedaan om te voorkomen dat de verbodsbepalingen van artikel 11.37 Besluit activiteiten leefomgeving worden geschonden, te meer omdat 1) een locatiebezoek tijdens het broedseizoen niet waarborgt dat broedvogels worden gespaard, en 2) van uitvoerders niet kan worden verwacht dat zij over de benodigde ecologische kennis beschikken en op dermate zorgvuldige wijze te werk gaan dat overtredingen niet (op grootschalig niveau) plaatsvinden.

Specifiek in relatie tot de aanwezigheid van de Zwarte Stern dienen werkzaamheden buiten het broedseizoen (mei tot en met juni) plaats te vinden en is vereist dat na het schonen nog minimaal 50% van de watergang bedekt is met watergang-dekkende vegetatie van krabbenscheer. De omvang van het gebied rondom de broedlocatie dat gevrijwaard dient te blijven van werkzaamheden ten behoeve van de Zwarte Stern wordt daarbij echter niet aangegeven, hetgeen voor onduidelijkheid zorgt in hoeverre afstand dient te worden bewaard rondom de broedlocatie en welk gebied als broedlocatie dient te worden begrensd. Daarnaast wordt niet onderbouwd in hoeverre behoud van slechts 50% van de watergang-dekkende vegetatie van krabbenscheer zich verhoudt tot de instandhouding van lokale populaties ofwel welk effect dit verwacht wordt te hebben. Verder blijkt uit de natuurkalender van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland dat de balts en nestbouw van deze soort plaatsvindt vanaf 15 april en dat tot 15 september niet-vliegvogge jongen aanwezig kunnen zijn. De periode mei-juni is dus veel te krap.

---

⁶ Artikel 11.45, derde lid, Besluit activiteiten leefomgeving.

Daar komt nog bij dat de habitatbenadering er vanuit gaat dat in het broedseizoen één oever gespaard wordt en dat dus ook de daar gelegen nesten gespaard worden. Bij watergangen tot vier meter gaat dit voor rietvogels en vogels die broeden in ondiepe watervegetatie (zoals eendensoorten) niet op, omdat aan de kant waar de droge oever gespaard wordt, de snor niet gespaard hoeft te worden (bij watergangen van <1 m) of slechts 25 cm van de snor gespaard hoeft te worden (bij watergangen van 1-4 m). Naast het feit dat de gegeven illustraties misleidend zijn, geldt voor rietvogels en vogels die afhankelijk zijn van ondiepe watervegetaties dat zowel nesten als broedhabitat verloren gaan door het volgen van de habitatbenadering. Daarnaast zal voor nesten die gelegen zijn in het droge profiel dat gespaard wordt, toch aanzienlijke verstoring optreden door het schonen van de watergang en het maaien aan de andere zijde.

De omschrijving van de habitatbenadering is tevens onduidelijk. In de tekst onder de kopjes 15 maart - 1 juli en 15 juli – 15 maart lijkt te worden beschreven dat de twee oevers afwisselend worden gemaaid, de ene in het broedseizoen, de andere buiten het broedseizoen. Zo staat het ook op de afbeeldingen aangegeven met de rode lijn. Er staat echter ook op twee plekken in de tekst dat er per jaar maar één keer van kant wordt gewisseld, alleen op 15 juli. Dit zou betekenen dat de oever die buiten het broedseizoen werd gemaaid, het daaropvolgende broedseizoen nogmaals wordt gemaaid; daarna wordt gewisseld van kant en wordt na 15 juli de tweede oever gemaaid en vervolgens in het daaropvolgende broedseizoen nogmaals. Dat dezelfde oever twee maal achter elkaar gemaaid/geschoond zou worden, zien wij echter in de tekst niet terug. Het is ons daardoor niet volledig duidelijk welke van deze twee opties bedoeld wordt. We vermoeden dat dit bij meer lezers tot verwarring en daardoor tot verschillende uitvoering zal leiden.

Wat betreft de **alternatieve benadering** ('Strategie 2: niet toepassen habitatbenadering), toe te passen in "situaties waarin de betreffende soort(groep) daadwerkelijk aanwezig is", dient te worden opgemerkt dat hier in relatie tot 'vogels' wordt onderkend dat veel soorten op of aan het water broeden, waterlichamen een belangrijke voedselbron zijn en daarnaast de balts van veel soorten plaatsvindt op het water.

Voor 'vogels' wordt te kennen gegeven dat binnen de kwetsbare periode locatiebezoek is verplicht en actieve nesten moeten worden gemarkeerd, waarna minimaal 10 meter vegetatie rondom de nesten dient te worden behouden, en markeringen direct na het maaien worden verwijderd. Er is geen onderbouwing voor de kennelijke aanname dat het in kaart brengen, markeren, nadien rondom maaien en vervolgens verwijderen van de markeringen geen negatief effect heeft of kan hebben op het broedsucces doormiddel van intensieve en herhaaldelijke verstoring, lees: een overtreding is van het verbod opzettelijk vogels dermate te verstoren dat het van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. Verder wordt geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat in de praktijk toch een grote verstoring in het leefgebied zal plaatsvinden, de ecologische functionaliteit wordt aangetast door onder meer het verwijderen van schuilplaatsen en foerageermogelijkheden, en predatoren worden aangetrokken. Daarnaast is onduidelijk of een radius of diameter van 10 meter rondom het nest wordt bedoeld.

Verder wordt ten overstaan van 'Sterns', specifiek Zwarte Stern, Witwangstern en Witvleugelstern, gesteld dat minimaal 50% van de watergang met watergang-dekkende vegetatie van krabbenscheer bedekt dient te blijven doch wanneer een hoger percentage is verwijderd, dit kan worden hersteld door nadien "tijdens het schonen op de kant gedeponeerde krabbenscheer zoveel mogelijk teruggeplaatst"

wordt. Deze voorgestelde werkwijze is verontrustend, in de eerste plaats omdat deze ingevolge de tekst niet expliciet is uitgesloten dat óók tijdens kwetsbare perioden kan worden gehanteerd en ten tweede omdat niet is aangetoond dat het verwijderen en nadien terugplaatsen van watergang-dekkende vegetatie geen effect zal sorteren op het broedsucces van de aanwezige sternsoorten.

Zowel ten aanzien van de habitatbenadering als de alternatieve benadering voor het schonen en maaien van wateren is niet aangetoond dat het toepassen van deze werkwijzen geen wezenlijk invloed zal hebben op betrokken vogelsoorten noch aangetoond dat in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat i) de vogels worden gedood, ii) nesten van vogels worden vernield, beschadigd of weggenomen, of rustplaatsen van vogels worden vernield, en iii) eieren van de vogels worden vernield.

Dezelfde opmerkingen dienen te worden geplaatst bij de voorgeschreven werkwijze ten overstaan van het baggeren van wateren (paragraaf 4.5.3).

Onderbouwing m.b.t. Maaien van bermen, dijken en gazons (paragraaf 4.5.2)

Wat betreft het maaien van bermen, dijken en gazons staat de **habitatbenadering** toe om tijdens het broedseizoen tot wel 50% van mogelijk broedgebied te vernietigen. Hoewel voor de te sparen 50% "gekozen kan worden voor delen die het meest aantrekkelijk zijn voor broedvogels" laat dit onverlet dat 50% van geschikt broedareaal verloren gaat én is dit een keuze die genomen *kan* en niet *moet* worden. Deze vrijblijvendheid kan verstrekkende gevolgen hebben voor het landelijke broedsucces van de in dit biotoop broedende vogelsoorten.

In "situaties waarin de betreffende soort(groep) daadwerkelijk aanwezig is", bepaalt de gedragscode ten overstaan van 'vogel' dat de habitatbenadering niet kan worden toegepast doch staat de **alternatieve benadering** toe jaarrond te maaien, ook tijdens de broedperiode en jaarlijks 30% van essentieel leefgebied te vernietigen. Het met een derde vernietigen van essentieel leefgebied kan niet in redelijkheid worden aangemerkt als het zoveel mogelijk voorkomen of beperken van het vernielen of beschadigen van nestplaatsen en hun ecologische functionaliteit.

Daar komt bij dat wordt gesteld dat "In wegbermen en andere grazige/kruidige stroken binnen 2 meter van een verharde weg worden geen broedvogels aangetroffen. Deze kunnen gewoon worden gemaaid.". Dit is onjuist. Nesten van talloze soorten, waaronder Tureluur, Patrijs en zangvogels zoals Geelgors, Boompieper, Graspieper en Roodborsttapuit kunnen en worden aangetroffen op minder dan twee meter afstand van verharde wegen. Specifiek in relatie tot de Patrijs wordt bijvoorbeeld door Natuurrijk Limburg gesignaleerd dat de soort in het boerenland enkel nog terecht kan in wegbermen en slootkanten en het opzoeken van hun nesten om deze te beschermen nauwelijks is te doen. Enerzijds omdat de nesten nagenoeg onvindbaar zijn, anderzijds omdat men deze meestal definitief verstoort bij ontdekking. Derhalve riep Natuurrijk Limburg op in ieder geval in mei en juni niet te maaien.⁷ Maar ook al zou het merendeel van de vogelnesten in bermen net buiten de genoemde 2 meterradius vallen, dan nog is het maaien van de buitenste 2 meter ongewenst in het belang van de dekking ('bescherming') van het betreffende nest.

Het is derhalve onaannemelijk dat het maaien van deze stroken tijdens het broedseizoen geen wezenlijke invloed zal hebben en in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat de vogels worden gedood, nesten van vogels worden vernield, beschadigd of weggenomen, of rustplaatsen van vogels worden vernield, en eieren van de vogels worden vernield

---

⁷ <https://www.natuurrijklimburg.nl/mei-en-juni-maand-van-de-waarheid-voor-de-patrijs/>

Zowel ten aanzien van de habitatbenadering als de alternatieve benadering voor het maaien van bermen, dijken en gazons is niet aangetoond dat het toepassen van deze werkwijzen – in het bijzonder tijdens het broedseizoen – geen wezenlijk invloed zal hebben op betrokken vogelsoorten noch aangetoond dat in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat i) de vogels worden gedood, ii) nesten van vogels worden vernield, beschadigd of weggenomen, of rustplaatsen van vogels worden vernield, en iii) eieren van de vogels worden vernield.

Onderbouwing m.b.t. Snoeien en dunnen van opgaande beplanting (paragraaf 4.5.4)

In relatie tot de voorgestelde werkwijze wordt ten aanzien van 'vogels' te kennen gegeven dat nestgelegenheden aanwezig zijn de boomkroon, boomholtes en op zowel grote als kleine takken en deze plekken tevens voorzien in voedselaanbod, beschutting, schuil-, roest- en slaapplaatsen. Toch staat de werkwijze toe tijdens de kwetsbare periodes werkzaamheden te verrichten die deze plekken aantasten. Hoewel voorafgaand aan de werkzaamheden een locatiebezoek door een ecologisch deskundige verplicht is gesteld, kan allerminst worden gegarandeerd dat alle nesten tijdens het broedseizoen daadwerkelijk worden gesignaleerd en derhalve kan niet worden voorkomen dat (jaarrond) beschermde nest- en rustplaatsen worden vernietigd en broedsucces significant wordt benadeeld door heel Nederland als gevolg van het uitvoeren van werkzaamheden tijdens de broedperiode.

Deze algemene opmerking kan tevens worden geplaatst werkzaamheden die vallen onder 'Onderhoud waterkeringen, duikers, kaden en kunstwerken (paragraaf 4.5.5)'.

Daar komt bij dat ten overstaan van het essentieel leefgebied van de Steenuil wordt toegestaan om "knot- en fruitbomen die deel uitmaken van essentieel leefgebied" jaarlijks voor 50% wordt aangetast zonder te onderbouwen of, en zo ja, in hoeverre dit een effect sorteert op de lokale staat van instandhouding. Het is onaannemelijk dat dit een verwaarloosbaar effect zal hebben gezien de omvang van de werkzaamheden, het jaargetij waarin deze werkzaamheden kunnen plaatsvinden, en het feit dat er sprake is van het aantasten van essentiële leefgebied dat met een reden in beginsel jaarrond bescherming geniet.

Vaststellende dat met betrekking tot zowel de habitatbenadering als de alternatieve werkwijze in relatie tot:

- het schonen en maaien van wateren (paragraaf 4.5.1);
- het maaien van bermen, dijken en gazons (paragraaf 4.5.2);
- het baggeren van wateren (paragraaf 4.5.3), en;
- het snoeien en dunnen van opgaande beplanting (paragraaf 4.5.4);

Niet is aangetoond dat:

- er geen wezenlijke invloed uitgaat op de betrokken soorten;
- noch in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat de vogels worden gedood, nesten van vogels worden vernield, beschadigd of weggenomen, of rustplaatsen van vogels worden vernield, en eieren van de vogels worden vernield;

Dient te worden geconcludeerd dat de ter consultatie gelegde geactualiseerde gedragscode niet voldoet aan de wettelijke vereisten die worden gesteld aan het vaststellen van een gedragscode.

Derhalve verzoeken wij u om:

- a. een gedegen ecologisch onderzoek te laten uitvoeren dat aantoont dat de beschreven activiteiten geen wezenlijk invloed zullen hebben op betrokken vogelsoorten, én de werkwijze zo vorm te geven dat in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat de vogels worden gedood, nesten van vogels worden aangetast, en eieren worden vernield, en;
- b. de voorliggende gedragscode in diens huidige vorm tot die tijd niet vast te stellen.

Bezwaar 7: Het voorgeschreven ecologische onderzoek biedt geen zekerheid

Met het voorgeschreven ecologische onderzoek is beoogd nadere invulling te geven aan de wettelijk vereiste zorgvuldigheid. Om te bepalen waar en op welke wijze locatiebezoek dient plaats te vinden wanneer er gewerkt moet worden tijdens de kwetsbare periode (het broedseizoen) van vogels, dient de zogenaamde 'kaartlagenmethode' te worden gebruikt die bestaat uit een zestal stappen. De voorgeschreven stappen zullen echter niet uitsluiten dat er een wezenlijke invloed uitgaat op de betrokken vogelsoorten, noch ertoe aanzetten dat in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat vogels worden gedood, nesten worden aangetast, en eieren worden vernield.

Stap 1 vereist dat op de kaart wordt aangegeven waar werkzaamheden worden uitgevoerd waarbij broedgevallen van vogels kunnen worden geraakt. Er wordt echter niet aangegeven op basis van welke criteria, gezichtspunten en onder welke voorwaarden moet worden aangenomen dat het uitvoeren van werkzaamheden broedgevallen zal raken.

Stap 2 vereist dat op de kaart wordt aangegeven waar op basis van bestaande bronnen (NDFP, verspreidingsatlassen, gegevens vogelwerkgroepen e.d.) broedgevallen van vogels zijn te verwachten. Met de voorafgaande opmerkingen "Onderzoeksgegevens zijn maximaal 3 jaar geldig" en "Geraadpleegde bronnen mogen conform de Omgevingswet op het moment van de werkzaamheid maximaal 3 jaar oud zijn" lijkt hier te worden geïmpliceerd dat als er geen gegevens zijn van broedgevallen in de voorgaande drie jaren, er geen locatiebezoek nodig is. De afwezigheid van dergelijke gegevens kan echter allerminst gelijkgesteld worden met de afwezigheid van broedgevallen en kan niet worden uitgesloten op basis van onvolledige, bestaande data. Ondanks het feit dat er veel vogelwaarnemers actief zijn in Nederland, wordt immers lang niet heel het land vlak-dekkend geïventariseerd en worden vele broedgevallen in taluds van watergangen niet geregistreerd. Als alleen wordt afgegaan op geregistreerde data, zullen talloze broedgevallen dus niet in de overweging worden meegenomen en als gevolg daarvan sneuvelen.

Stap 3 vereist dat op de kaart wordt aangegeven waar geen locatiebezoek hoeft te worden uitgevoerd, mede vanwege "uitsluitend aanwezigheid van broedgevallen van vogels die door de uitvoerende op de machine, vanuit de machine, makkelijk worden gevonden (zoals nesten van knobbelzwaan en meerkoet)". De aanwezigheid van dergelijke soorten neemt echter niet weg dat er in hun directe nabijheid eveneens minder tot nauwelijks waarneembare nesten zijn, al dan niet van andere vogelsoorten. Daarnaast worden de maatregelen waar naar wordt verwezen; "Dit zijn de maatregelen

zoals die zijn opgenomen bij de soortspecifieke maatregelen voor iedere werkzaamheid”, niet nader gespecificeerd maar terugverwezen naar het ecologisch protocol en zodoende overgelaten aan de beoordelingsvrijheid van de betrokken ecologisch deskundige.

Stap 4 vereist dat op de kaart wordt aangegeven waar geen locatiebezoek hoeft te worden uitgevoerd, omdat de kans op broedgevallen kan worden uitgesloten. Daarvan zou sprake zijn wanneer er veel verstoring is, waarbij te denken valt aan een grazig/kruidig talud binnen enkele meters van een druk fiets- of wandelpad. De veronderstelling dat vogels hier niet broeden wordt echter niet onderbouwd en is daarnaast aantoonbaar onjuist. Ook zou hier sprake van zijn “als vanwege habitatgeschiktheid broedgevallen kunnen worden uitgesloten, bijvoorbeeld voor rietvogels: rietkragen van < 1 meter of rietkragen die zo open zijn dat je er doorheen kan kijken.”. Ook deze omstandigheden sluiten broedgevallen echter niet uit en de aanname dat er geen broedgevallen zullen zijn is tevens niet onderbouwd alsmede aantoonbaar onjuist. Soorten als Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*) en Kleine Karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*) broeden veelvuldig en bij voorkeur in open rietkragen of losstaande plukken riet.

Stap 5 vereist dat op de kaart wordt aangegeven waar geen locatiebezoek hoeft te worden uitgevoerd, “omdat de dichtheid aan broedgevallen erg laag is, zowel absoluut als ten opzichte van de aanwezige populatie.”. Dit is juridisch gezien absoluut onhoudbaar omdat de bescherming van in gebruik genomen nesten van toepassing is ongeacht de eventuele dichtheid aan broedgevallen. De vermeende dichtheid staat volkomen los van de juridische bescherming en is derhalve volstrekt irrelevant, wat maakt dat het ‘wegcijferen’ van een locatiebezoek vanwege vermeende lage broeddichtheden zoals gezegd juridisch volstrekt onhoudbaar is.

Het is daarnaast bijzonder kwalijk omdat veel vogelsoorten niet geaggregeerd voorkomen en/of dermate zeldzaam zijn dat de dichtheid aan broedgevallen per definitie laag is. Daarbij valt te denken aan Graspieper (*Anthus pratensis*), Patrijs (*Perdix perdix*) of Paapje (*Saxicola rubetra*). Er lijkt nu te worden geïmpliceerd dat met deze broedgevallen geen rekening hoeft te worden gehouden.

Wat betreft de nadere invulling van stap 5, wordt het talud met korte vegetatie voor soorten die broeden in dichte vegetaties, smalle taluds gelegen naast maisakkers voor bepaalde nestvlinders en overige gebieden buiten de hotspots van een bepaalde soort aangemerkt als “ecologisch gezien niet tot nauwelijks geschikte locaties”. Het wordt echter nagelaten om “soorten die broeden in dichte vegetaties” en “bepaalde nestvlinders” te definiëren als specifieke soorten.

Verder is het concept ‘hotspots’ vaag en voor meerdere interpretaties vatbaar. Ook is de zin: “Zo broeden weidevogels alleen op taluds langs watergangen als de vegetatie in het broedseizoen kort is.”, onjuist. Meerdere soorten weidevogels nestelen ook in half lange of lange vegetatie. Daarnaast zijn sloottaluds met ongemaaide vegetatie van groot belang voor weidevogelkuikens om te kunnen schuilen en foerageren, vooral als het aangrenzende weideperceel gemaaid is. De aanwezigheid van weidevogels in aangrenzende percelen zou dus een reden moeten zijn om taluds niet in het broedseizoen te maaien.

Stap 6 maakt duidelijk wat gedaan moet worden wanneer een locatiebezoek wel of niet verplicht is. Het valt op dat hier richtlijnen ontbreken over hoe om te gaan met actieve nesten die gevonden worden tijdens het locatiebezoek. Bij het niet volgen van de habitatbenadering worden hier concrete richtlijnen voor gegeven zoals het markeren van nesten en sparen van vegetatie rondom de nesten. Echter, wanneer de habitatbenadering wordt gevolgd worden geen concrete maatregelen voorgeschreven die dienen te worden opgenomen in het werkprotocol.

Op basis van de hiervoor aangedragen punten kan niet worden uitgesloten dat met het volgen van de geformuleerde stappen die doorlopen dienen te worden ten behoeve van het ecologische onderzoek, kan worden uitgesloten dat op grote schaal nesten worden aangetast tijdens het verrichten van werkzaamheden gedurende het broedseizoen. Daarnaast zijn deze stappen, in het bijzonder stap 5, in strijd met de wettelijke soortenbescherming.

Op basis van het voorgaande verzoeken wij u:

- a. de aangedragen punten mee te nemen en hier gevolg aan te geven ofwel een gedegen ecologische onderzoek wordt voorgeschreven dat waarborgt dat de beschreven activiteiten geen wezenlijk invloed zullen hebben op betrokken vogelsoorten, én de werkwijze zo vorm te geven dat in redelijkheid alles wordt gedaan of nagelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat de vogels worden gedood, nesten van vogels worden aangetast, en eieren worden vernield, én;
- b. de voorliggende gedragscode in diens huidige vorm tot die tijd niet vast te stellen.

Conclusie

Op basis van het voorgaande verzoeken wij u de voorliggende gedragscode in de huidige vorm niet vast te stellen en onze bezwaren mee te nemen bij de aanpassing van de gedragscode en te zorgen dat die wel voldoet aan de wettelijke vereisten.

Met vriendelijke groet,

mr. S.L. van Muiswinkel
Jurist Vogelbescherming Nederland

Bijlage 1: Overzicht van soorten met nationale en/of provinciale jaarrond bescherming van hun nest- en rustplaatsen. Met (■) wordt kenbaar gemaakt dat de soort valt in categorie 1 t/m 4 van de Indicatieve Lijst dan wel het provinciale equivalent. Met (□) wordt daarentegen aangeduid dat de soort in categorie 5 van de Indicatieve lijst is geplaatst of diens provinciale equivalent. Als het vlak leeg is, betekent dit dat de soort niet wordt genoemd op de Indicatieve of provinciale lijst.

Soorten met jaarrond (■) en mogelijk jaarrond (□) beschermde nesten								
Soort	NL	UT	GD	LB	OV	DR	FR	FL
Aalscholver						■	■	
Bergeend						□	□	
Bijeneter				□				
Blauwe kiekendief							□	
Blauwe reiger	□	□	□	□	□	■	■	□
Boerenzwaluw	□	□	□	■	■	□	□	■
Boomvalk	■	■	■	■	■	■	■	■
Bontbekplevier							□	
Bonte vliegenvanger	□	□	□		□			
Boomklever	□	□	□		□			
Boomkruiper	□	□	□		□			
Bosuil	□	□	□	■	■	■	■	■
Brilduiker	□	□						
Buizerd	■	■	■	□	■	□	■	■
Draaihals	□	□	□	□	□	■	■	□
Dwergstern							■	
Eidereend	□	□					□	
Ekster	□	□						
Gekraagde roodstaart	□	□	□		□	□	□	
Gierzwaluw	■	■	■	■	■	■	■	■
Glanskop	□	□	□		□	□	□	
Grauwe klauwier				□				
Grauwe vliegenvanger	□	□	□		□			
Groene specht	□	□	□		□			□
Grote bonte specht	□	□	□		□			□
Grote gele kwikstaart	■	■	■	■	■	■	■	■

Grote mantelmeeuw							☐	
Grote stern							☒	
Grote zilverreiger							☒	
Grutto			☐	☐	☐		☐	
Havik	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Hop	☐	☐						
Huismus	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Huiswaluw	☐	☐	☐	☒	☒	☒	☒	☐
IJsvogel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐
Kerkuil	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒ *
Kleine bonte specht	☐	☐	☐		☐	☐	☐	☐
Kleine mantelmeeuw							☐	
Kleine vliegenvanger	☐	☐	☐					
Kokmeeuw						☐	☐	
Koolmees	☐	☐						
Kortsnavel-boomkruiper	☐	☐	☐		☐			
Kraanvogel						☐	☐	
Kramsvogel				☐				
Kwartel			☐					
Kwartelkoning				☐				
Lepelaar							☒	
Middelste bonte specht			☐		☐	☐	☐	☐
Nachtwaluw			☐					
Noordse stern							☒	
Oehoe	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Oeverwaluw	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ooievaar	☒	☒	☒	☒	☒		☒	☒ *
Paapje				☐		☐	☐	
Patrijs			☐					
Pimpelmees	☐	☐						
Purperreiger							☒	
Raaf	☐	☐	☐	☒	☒	☒	☒	☒

Ransuil	■	■	■	■	■	■	■	■
Ringmus				□	□	■	■	
Rode wouw				■		■		■
Roerdomp				□				
Roek	■	■	■	■	■	■	■	■
Ruigpootuil	□	□	□			□	□	
Scholekster						□	□	
Slechtvalk	■	■	■	■	■	■	■	■
Sperwer	■	■	■	□	■	■	■	■
Spotvogel				□				
Spreeuw	□	□	□		□	□	□	□
Steenuil	■	■	■	■	■	■	■	■
Stormmeeuw							■	
Strandplevier							□	
Tapuit	□	□	□		□			□
Torenvalk	□	□	□	■	■	□	■	■
Tureluur			□		□			
Veldleeuwerik			□		□			
Velduil			□					
Visdief				□		□	□	
Wespendief	■	■	■	■	■	■	■	■
Wilde zwaan						□		
Wulp			□	□	□			
Zeearend	□	□	□		■	■	■	■
Zilvermeeuw							□	
Zomertortel				□	□			
Zwarte kraai	□	□	□					
Zwarte mees	□	□	□		□			
Zwarte roodstaart	□	□	□		□			
Zwarte specht	□	□	□	□	■	■	■	□
Zwarte stern						■	■	
Zwarte wouw	■	■	■	■	■	■	■	■
Zwartkopmeeuw							■	